

HARASZTI SZABÓ PÉTER

A TUDÁS HATALOM – ÉSZREVÉTELEK A MAGYAR NEMESI CSALÁDOK PEREGRINÁCIÓJÁHOZ A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN*

A középkori magyar egyetemjárással kapcsolatban számos kérdés vár még megválaszolásra. Azonban az utóbbi néhány évtizedben megszülettek azok az alapmunkák, amelyek közelebb vihetnek minket a válaszokhoz is.¹ A felmerülő problémák közül az egyik leglényegesebb talán a hallgatók társadalmi összetételének a vizsgálata, továbbá ezen keresztül az egyetemek egyes társadalmi rétegek életére gyakorolt befolyásának és szerepének a megítélése.

Azon diákok között, akiknek a társadalmi háttérét a kutatásoknak eddig sikerült meghatározni, a polgárság túlsúlya figyelhető meg.² Mégis véleményformáló, ha úgy tetszik, „trendcsináló” mentalitásuk miatt, valamint a politikai és egyházi életben betöltött szerepüknel fogva szintén nem elhanyagolható a nemesség egyetemekre áramlásának a vizsgálata. A magyar peregrináció méreteiben a 14. század utolsó harmadában, negyedében figyelhető meg jelentős változás.³ A közép-európai egyetemek megalapításával megsokszorozódott azoknak a száma, akik élni kívántak a külföldi felsőoktatási intézmények nyújtotta lehetőségekkel. A teljes középkorból közel 13 ezer beiratkozást lehet kimutatni (bár tényleges számuk valószínűleg meghaladta a 14 ezret),⁴ amiből az 1370-es/1380-as évek előttre alig pár száz beiratkozás esik. Emiatt a kutatások időhatárait is célszerű nagyjából az Anjou-kor végénél, a Zsigmond-kor elejénél meghúzni és ettől a ponttól kezdve végezni az elemzéseket a magyar középkor jelképes záródátumáig, 1526-ig.

Fontos lenne a motivációk tisztázása. Egy olyan személynek, akinek családi háttéréből vagy társadalmi pozíciójából fakadóan minden lehetősége adott volt az országos, de legalább a megyei politikai életben való érvényesüléshez, mi szüksége lehetett az egyetemi tanulmányokra? Növekvő számukból kiindulva a késő középkorban valami megváltozott a magyar nemesség családpolitikájában az egyetemjárással összefüggésben. Több tényező is megfontolandó ezzel kapcsolatban, mint pl. a família pillanatnyi anyagi helyzete és

* Készült az MTA-ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport támogatásával (213 TKI 738).

¹ Tüskés 2008; Haraszti Szabó – Kelényi – Szögi 2017; Haraszti Szabó – Kelényi 2019. A bécsi diákokra továbbá lásd Szögi 2011; Kelényi 2017. Készülőben van az 1100–1850 közötti hazai és külföldi peregrináció online adatbázisa (Repertorium Academicum Hungariae), amely jelentős kiegészítéseket is tartalmaz a már elkészült középkori adattárakhoz. Jelen tanulmány már ezek figyelembevételével íródott.

² Schwinges 1992: 204; Kelényi 2016: 69–71. Ugyanakkor szignifikáns lehetett a rurális térből érkezők aránya is, bár a téma kutatása még éppen csak hogy elkezdődött. Haraszti Szabó 2021: 168–175.

³ Szögi 2011: 19.

⁴ Haraszti Szabó 2018: 61.

társadalmi állapota, kapcsolata a királyi udvarral, a jogi érdeklődés vagy a világi/egyházi pályára készülők aránya a peregrinus nemesek körében. Ezekre a kérdésekre részletesen valószínűleg csak egyes családok, személyek tanulmányozása során kaphatunk konkrétabb válaszokat, de nem haszontalan felvázolni az átlagos képet sem, amelyet a jövőben az esettanulmányok pontosíthatnak. A vizsgálatok végére a hazai nemesség egy jelentős szeletének egyetemjárásával kapcsolatban több tényezőt is tisztázni lehet, egyúttal megnyílhat a lehetőség a peregrináló nemesség szélesebb rétegeinek vizsgálata előtt.

A VIZSGÁLATBA BEVONTAK KÖRE

Mindenekelőtt azonban tisztázni kell, hogy mégis hány család és peregrinus vonható be az elemzésekbe. A vizsgált időszakban nagyjából 12400 beiratkozás adatolható, akik közül mintegy 625 nemesi immatrikulációt lehet összeszámolni. Számukat egyrészt a különböző társadalmi rangra és háttérre utaló bejegyzések (*nobilis, comes, baro*, stb.) alapján lehet meghatározni, másrészt a származási helyre, az apa nevére vagy a fokozatszerzésre vonatkozó egyéb bejegyzések összessége és a feltárt életpályák segíthetnek. A 625 beiratkozó között mintegy 50 immatrikulációt egyelőre csak feltételesen lehet a nemességhez kötni, vagyis kb. 575 a biztosan a nemességhez tartozó beiratkozók száma. Más szóval a peregrinusok körében a késő középkorban a magyar nemesek aránya 4,6–5% közé tehető a kutatások jelen állása szerint. Ez a szám feltehetően módosulni fog még a jövőben.

Éppen ezért egy sokkal jobban körülhatárolható csoportnak, a kb. 1385–1526 között bárói méltóságot viselt családok külföldi egyetemjárásban érdekelt gyermekeinek a vizsgálatát fogom az alábbiakban elvégezni. Mindebben egyébként nagy segítséget jelentenek a szintén az elmúlt évtizedek alatt összeállt középkori világi és egyházi archonológiák, amelyek a vizsgált méltóságok és azok betöltőinek körét is meghatározzák.⁵

⁵A vizsgált csoport meghatározásánál a tisztségviselést tekintettem a legfontosabb kritériumnak, bár nem ez volt az egyedüli fokmérő a bárói réteghez tartozás tekintetében. Noha egyes családokat akkor is a bárói réteghez tartozónak ismert el a királyi család és a szélesebb társadalom is, ha tisztséget éppen nem viseltek, ezeknek a famíliáknak a köre előbb-utóbb a tisztségviselők között is feltűnt, így jelen elemzésekben is szerepel. Éppen ezért csupán azokat a családokat vontam be az elemzésekbe, amelyekből legalább egy családtag tisztségviselése ismert. Engel 1985: 401. A vizsgálatba bevont tisztségek és méltóságok a következők: nádor, országbíró, tárnokmester, erdélyi vajda, horvát-dalmát-szlavón bán(ok), macsói bán, szörényi bán, a temesi és a pozsonyi ispán, székely ispán, kincstartó, kamarásmester, valamint a királyi és királynéi udvarbíró, ajtónállómester, pohárnokmester, asztalnokmester, lovászmester. A szörényi bánság ugyanakkor nem mindig tartozott a bárók közé, ahogy a királyné udvari méltóságviselőit is már az Anjou-korban elhagyták a méltóságsorokból. Ennek ellenére talán nem haszontalan őket is bevonni az elemzésekbe. Engel 1996: I. 1–61; C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi 2016: 77–136, 149; Vö.: Fügedi 1970: 18–20. A vizsgálatokba a prelátusokat csak azokban az esetekben vontam be, ha főpapi méltóságuk mellett valamely világi tisztséget is viseltek (báni, kincstartói, helytartói stb. tisztséget), noha a főpapi és bárói családok között igen nagyfokú az átfedés. Így néhány család csupán a méltóságot viselt főpap révén került be a csoportba.

Az 1385–1526 közötti időszakban a vonatkozó világi és főpapi archontológiák alapján a Magyar Királyságban mintegy 150-160 család viselt olyan tisztséget vagy méltóságot, amely a nagypolitika részeseivé és működtetőivé tették őket hosszabb-rövidebb időre. Közülük nagyjából 65 családból ismert legalább egy felsőoktatásban is részt vett fiatal, ami az iménti családok 42%-át és közel 115 főt jelent. Mindez egyúttal azt is jelenti, hogy a nemesség köreiből jelenleg is ismert diákok között minden ötödik, hatodik diák bárói családból került ki. A vizsgált tisztségek betöltéséhez a középkorban nemcsak a Magyar Királyságban, de más európai monarchiában sem volt szükség egyetemi tanulmányokra,⁶ mégis az tapasztalható, hogy a középkori egyetemeken ennek ellenére is növekvő számban találni magyar nemesi ifjakat, ahogy időben közeledünk a Jagelló-kor végéhez. Ez nemcsak a nemesség, mint társadalmi réteg, de a nemesi családok változó mentalitására is felhívja a figyelmet.

Ha azonban jobban megnézzük az érintett családok körét, feltűnik, hogy az említett méltóságokat viselt családoknak több mint a fele csupán egy-egy fővel képviseltette magát a bárók között. Ebből a mintegy 85 családból pedig közel 60 esetben egyetlen családtag egyetemi tanulmányaira sincsenek adatok. Mindebből két tényező következik: a bárói méltóságok ténylegesen csaknem 70 család között oszlottak el a vizsgált 150 év alatt, akik között csak kivételes esetben tudott újabb család megmaradni, s akkor is többnyire csupán az érdemszerző, esetleg közvetlen leszármazottja. A másik tanulság, hogy a folyamatosan a bárói tisztségeket viselő családoknak az 57%-a legalább egy családtagot egyetemre küldött (70 családból 40) ebben az időben. Meg kell tehát vizsgálni, hogy volt-e valamilyen különbség e két nagy csoport, a bárói méltóságokat huzamosabb ideig birtokló és az azokat csupán egy-egy fő élettartamára/szolgálati idejére nézve kézen tartó rokonságok között.

Utóbbiak tüzetesebb áttekintése szinte a választ is megadja. Ugyanis a csupán egy-egy fővel a bárók között felbukkanó családok többsége a fontosabb katonai jelentőséggel bíró posztokat (a délvidéki bánságok valamelyikét, illetve a temesi vagy a pozsonyi ispánságot) vagy pedig olykor a kincstartói tisztséget szerezték meg,⁷ esetleg csupán főpapi tagjuk révén kerültek a bárók közé. Kisebbrészen pedig az udvari tisztségek valamelyikét tudhatták a magukénak (ajtónállómester, asztalnokmester, pohárnokmester, illetve a szintén katonai jelentőséggel bíró lovászmesterség).⁸ Ezekben az esetekben tehát a katonai rátermettség,

⁶ Schwinges 1992: 207.

⁷ Többek között Magyar Balázs, Leleszi Nagy Ambrus, Kinizsi Pál, Somi Józsa vagy Cibak Imre temesi ispánok, Mischullinger Vilmos, Hradnai Holc Pál pozsonyi ispánok, Csebi Pogány Péter pozsonyi ispán és királyi udvarmester, Geszti János, Szentmártoni Nagy Simon, Nagyvölgyi László és Dályai Felföldi Pál macsói bánok, Gerebenci Szemere szörényi bán, Vémeri Zsigmond és Herendi Miklós kincstartók, Özdögei Besenyő Pál horvát és szlavón bán (1402–1406) családjából más méltóságviselőt nem ismerünk egyelőre. Engel 1996: I. 19, 25, 33; C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi 2016: 104–105, 124–125, 126–127, 131, 133.

⁸ Többek között Tornai Szilveszter, Trepka András királyi ajtónállómesterek, Szomszédvári Henning királyi lovászmester vagy pl. Harinai Farkas Tamás, Temeshelyi Dési Imre királyi asztalnokmesterek családjában

az uralkodónak tett személyes szolgálatok tudták megnyitni az utat számukra a bárók közé, bár inkább csak egy-egy kiemelkedő egyéniség, semmint az egész rokonság számára.

A bárói családok másik része ugyanakkor komolyabb tapasztalatokkal rendelkezett a politikai életben, s mint ilyenek, minden eszközzel igyekeztek több lábbon álló hatalmukat megerősíteni. Ebben az egyik lehetséges tényező pedig az egyetemjárás lehetett. Noha a külföldi egyetemjárás minden bizonnyal csak kiegészítő erővel bírt,⁹ a középkor végére növekvő beiratkozási kedv azt mutatja, hogy értékét a nemesség is felismerte. Néhány család esetében az egyetemjárást pedig akár családi hagyománynak is lehetne nevezni. Egy maroknyi família ugyanis több generációból, folyamatosan küldte külföldre tanulni fiait. Négy családból ismert 5-5 családtag a középkori egyetemeken (Ecsedi Bátori, Losonci Bánfi, Thurzó, Várdai), két családból 4-4 fiatal (Györgyi Bodó, Telegdi), míg öt família esetében 3-3 nemesi ifjú egyetemi tanulmányaira vannak adataink (Hédervári, Felsőlendvai Szécsi, Kanizsai, Pálóci, Rozgonyi). Ha a számokat nézzük, akkor feltűnő, hogy a vizsgált csoport egyetemi hallgatóinak közel a felét e 11 család adta. Megjelenésük a politikai életben vegyes képet mutat, hiszen míg a Telegdi,¹⁰ Rozgonyi,¹¹ Losonci Bánfi¹² és a Hédervári¹³ (de legalább is valamely águk) már az Árpád-korban is jelentős családnak számított, a Felsőlendvai Szécsiek¹⁴ pedig az Anjou-kor elején kezdték meg menetelésüket a bárói rétegbe, addig az Ecsedi Bátoriak,¹⁵ Kanizsaiak,¹⁶ Pálóciak¹⁷ Luxemburgi Zsigmond, a Várdaiak¹⁸ és Györgyi Bodók csak a Hunyadiak, a Thurzók¹⁹ pedig éppenséggel a Jagellók idején emelkedtek az országot irányító familiák közé.²⁰ Az eltérő háttér a motivációikat illetően is jelentőséggel bír, amikor a külföldi peregrináció jelentőségét igyekszünk felmérni e családok körében.

sem találni egynél több méltóságviselőt ebben az időszakban. Engel 1996: I. 43, 50; C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi 2016: 110, 115, 116.

⁹ Moraw 2008: 394.

¹⁰ Karácsonyi 1900: 373–378.

¹¹ Keresztes 1926: 19–21.

¹² Karácsonyi 1900: 1014–1022. A család csak a Zsigmond-kor után tért vissza a bárók közé. Engel 1970: 351.

¹³ Karácsonyi 1900: 610–615.

¹⁴ Reiszig 1942: 34–35.

¹⁵ Németh 2006: 293–294, 298–301.

¹⁶ V. Molnár 1987: 419–422.

¹⁷ Engel 1977: 63.

¹⁸ Kristóf 2007: 66–67. Várdai Miklós azonban „csak” királynéi lovászmester volt, míg Zsigmond egy 1428. évi oklevele szerint egykor a szegedi sókamaraispáni tisztelet is viselte. Zichy 1895: VIII. 239. sz.

¹⁹ Fekete Nagy 1934: 3, 7.

²⁰ Fügedi 1970: 58.

A KÖZÉPKORI MAGYAR NEMESI EGYETEMJÁRÁS SÚLYPONTJAI

A magyar nemesség peregrinációhoz való viszonyát segíthet jobban megérteni a középkori német nemesség egyetemjárási szokásainak ismerete. Rainer Christoph Schwinges öt pontban foglalta össze a német nemesség középkori egyetemjárásának jellegzetességeit.²¹ 1. A nemesség a birodalom északi területein lévő egyetemeket ritkábban látogatta (azok többnyire városi alapítása és polgári profilja okán), és erőteljesebben kötődött a déli egyetemek valamelyikéhez (nagyjából a Basel–Bécs vonal mentén). 2. A német nemességet erőteljes jogi érdeklődés hatotta át. 3. Ugyanakkor kevésbé vonzották őket a humanista hatások. 4. A több egyetemet is magába foglaló tanulmányutak népszerűek voltak a német nemesek körében. 5. A karrierépítés szempontjából a városi alapítású egyetemek nem minősültek jó ajánlólevélnek.

Már az elején szembeötlő, hogy a magyar peregrináció aspektusából az észak–dél ellentét irreleváns. Akár ha azt nézzük, hogy a Magyar Királyságban az egyetemek hiánya miatt ilyen különbségtétel nem figyelhető meg, akár azért, mert a birodalom egyetemeinek legnagyobb része a magyar diákság érdeklődési körén kívül esett. Ugyan a legtöbben a bécsi egyetemet látogatták a magyar társadalom valamennyi szegmenséből,²² ám a birodalomban Béctől nyugatabbra csupán a kölni egyetemen találkozni nagyobb számban magyar diákokkal (domonkos szerzetesekkel) a forrásokban.²³ Más intézményekbe csak elvétve iratkoztak be magyarországi fiatalok. A bárói családok esetében is ugyanezek a tendenciák figyelhetők meg. Elsőként Bécsben tűntek fel a legtöbben (52 fő), majd Krakko következik a sorban (28 diák), holtversenyben az itáliai egyetemekkel, míg Prága öt, Párizs pedig két diákot fogadott. A magyar hallgatók azonban minden bizonnyal nem földrajzi elhelyezkedés alapján választottak egyetemet, noha a földrajzi közelség nem lehetett lényegtelen szempont. Ugyanakkor bár Bécs és Krakko elsőseége kikezdehetetlen volt a korban, az itáliai egyetemek is jelentős szerepet játszottak a magyarországi nemesi ifjak képzésében.

Itália egyszersmind a jog és az orvostudomány központja is volt. Ez pedig felveti azt a kérdést, hogy ha az itáliai egyetemek csupán Bécs és Krakko után következtek a rangsorban, akkor hogyan alakult a magyar nemesség jogi érdeklődése. Egyrészt rögtön az elején le kell szögezni, hogy a bécsi jogi kar is nagy népszerűségnek örvendett a korban,²⁴ másrészt hogy ebben az időben a jogi tanulmányok szinte kizárólagosan kánonjogi képzést jelentettek a magyar hallgatók kapcsán, ami az esetek legnagyobb részében az egyházi pálya felé mozdította a joghallgatókat. A vizsgált mintegy 115 főből kb. 40 joghallgatót ismerünk, ami eleve nem túl

²¹ Schwinges 1986: 385–390.

²² Szögi 2011: 19.

²³ Haraszti Szabó – Kelényi 2019: 30–31.

²⁴ Bécsben a késő-középkorban közel 350 magyarországi diák iratkozott be a jogi karra, ami az összes magyar hallgató 8%-a. Kelényi 2017: 139.

magas szám, ráadásul eloszlásuk sem egyenletes a korban. Kiemelkedő ebből a szempontból az 1420-as,²⁵ illetve az 1460-as évtized (öt, illetve hat hallgatóval),²⁶ összességében azonban a 15. század második felétől a jogi érdeklődés jelentős mértékű csökkenése figyelhető meg a körükben. Az 1460-as évek után mindösszesen kilenc diák jogi tanulmányaira vonatkozóan vannak információink, évtizedenként alig egy-két fő, az 1510-es években pedig éppenséggel még ennyi sem.²⁷ A jelenség mögött rejlő okokat a teljes diákság jogi érdeklődésének részletesebb elemzése után ismerhetjük meg, itt csupán a vizsgált csoport csökkenő jogi érdeklődésére szeretném felhívni a figyelmet. Az egyházi pályát választók körében népszerű és az egyházi karriert előrelendítő kánonjogi érdeklődés csökkenésével párhuzamosan azonban ki lehet mutatni a laicizálódás megjelenését is közöttük.

A jelenleg vizsgált mintegy 115 diák közül hozzávetőlegesen 90 esetben ismert a posztgraduális karrier, akiknek nagyjából 1/3-áról lehet kimutatni (vagy valószínűsíteni), hogy világi pályát választottak (kb. 35 esetben),²⁸ döntő többségük kapcsán pedig éppen az 1450-es évek után (25 fő) lehet ezt kimutatni. Itália ebből a szempontból kivétel, ugyanis az itteni egyetemekre első helyen beiratkozó 28 főből csupán ketten helyezkedtek el világi posztokon.²⁹ Ez egyrészt jól mutatja, hogy Itália még mindig mintha a kánonjogi képzés fellegrája lett volna, ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a többi egyetemen a nemesség nagyobb arányban választotta a világi hivatásokat az egyházi szolgálat rovására. Egyelőre csak a bárói réteg gyermekei esetében lehet hangsúlyosabban is állást foglalni, de úgy tűnik, hogy az egyetemjáró magyar nemesség körében az egyházi vagy világi hivatások közötti pályaválasztást illetően már a 15. század közepén megfigyelhető az elvilágiasodás folyamatának a kezdete.

²⁵ Berzevici Péter fia György, Csáki László, Kusalyi Jakcs Dénes, Monoszlói Csupor Demeter, Pálóci Péter. MWRF: I. 14, 32, 35, 37, 42.

²⁶ Ecsedi Bátori Miklós, Handó György és Gergely, Losonci Bánfi András, Pálóci Zsigmond, Szakolyi Péter fia János. Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 233, 468, 471, 476, 829, 843. sz.

²⁷ Az előző lábjegyzetekben szereplőkön túlmenően: Battyányi Orbán, Györgyi Bodó Miklós, Losonci Bánfi Pál, Paksi Balázs, Thurzó Zsigmond, János fia János és Szaniszló, Várdai Ferenc és János. Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 254, 270, 536, 555, 568, 578, 589, 618, 643. sz.

²⁸ Ákosházi Sárkány Antal, Bajnai Bot János, Ecsedi Bátori Benedek és Bertalan, Bélteki Drágfi Ferenc, Betlen Miklós, Csulai Móré János, Derencsényi István, Egervári Kelemen, Gersei Pető György, Gyarmati Balassa Miklós, Györgyi Bodó Gáspár, Hédervári Imre, Kanizsai Miklós és János, Korlátkövi Osvát fia János, Lábatlani Gergely, Losonci Bánfi Zsigmond és Mihály, Parlagi Albert, Pásztói Miklós, Perényi Imre és Miklós, Stibor fia Stibor, Felsőlendvai Szécsi Tamás, Szobi István, Telegdi János fia Miklós, Tomori Miklós és Miklós, Thurzó János fia György, Várdai János és Ambrus, Verbóci István, Vezsenyi Miklós. Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 847. sz; Kubinyi 1994: 265; C. Tóth 2009: 7, 8; Csiffáry 2007: 531; MUW: II. 114, 273, 344; Haraszi Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 65, 113, 1301, 1352, 1422, 2996, 4245. sz; MUW: I. 258, 278; C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi 2016: 114, 118, 159; Engel 2001: Bot rokonsága 3. tábla: Bot (bajnai); MNL OL DL 91049, Vö: Horváth 2005: 124. sz; Neumann 2007: 118–119; Köblös 1994: 303–304; Reiszig 1941: 72, 74, 81; Reiszig 1942: 65; Tonk 1979: 306; Schrauf 1892: 61, 62; C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2016: 67; Fedeles 2007: 43; Tonk 1979: 267; Egervári Kelemennek 1451-ben említik özvegyét, Jeronimát. MNL OL DL 7195; Tózsa Rigó 2019: 177–178; Henzsel 2005: 133–134; Bagi 2010: 41–42; Kubinyi 2001: 65–98; Tóth 2018: 146–147.

²⁹ Perényi Miklós és Várdai János. Rájuk ld. az előző jegyzeteket.

Az itáliai egyetemeken további megfigyeléseket tehetünk a kérdéssel kapcsolatban. Több olyan eset is ismert, bár nem kimondottan a bárófiak között,³⁰ amikor egy-egy diák, dacára annak, hogy nem hallgatta elég ideig a kötelező auktorokat, és nem vett részt az előírt mértékben az előadásokon vagy a disputációkon, kérvényezte a kánonjogi doktori vizsgára bocsátását. Többnyire az engedélyt meg is kapták az egyetemi hatóságoktól, és le is tették vizsgáikat, ám kérdéses, hogy ők mennyire voltak elhivatottak jogi tanulmányaik végzése során. Az egyetemeken összeszedhették azt a tudást, ami legalább ahhoz elég lehetett, hogy itthon megkezdhessék a munkát, és a gyakorlatban tanuljanak bele a jogi szakmába. Így azonban az ő esetükben is kérdéses, hogy mennyiben a tényleges jogi érdeklődés és mennyiben a humanizmus hatásai voltak igazán vonzóak a számukra. Azonban az a tényező, hogy többen is kérvényezték a vizsgára bocsátást, arra enged következtetni, hogy itthon az egyházi jogszolgáltatás terén a kánonjogi grádus megléte még fontos ajánlólevélnek, mintegy „kötelező kelléknek” számított a klerikusoknak, amivel az illető diákok is tisztában lehetek.

Ezzel párhuzamosan tehát felmerülhet a gyanúja annak is, hogy az itáliai egyetemekre sem mindenki a jogi tanulmányok végett érkezett, hanem az antik műveltség feléledése vonzotta ide a fiatalokat. Sokan érkeztek még mindig első helyen Itáliába (28 fő),³¹ akikkel második vagy harmadik helyen további 11 diák csatlakozott.³² Összesen tehát 39 hallgató itáliai tanulmányai ismertek. Bár legnagyobb részük klerikus volt, jogot mégis kevesebben tanultak közülük, a legtöbben (21 fő) ráadásul szintén a 15. század második feléből mutathatók ki valamely itáliai *studium generalén*. Lényegesebb ugyanakkor, hogy e 39 diákból 14 egyáltalán nem tanult jogot, vagy legalábbis nem szólnak erről a források, s közülük mindannyian 1450 után kezdték meg tanulmányaikat Itáliában.³³ Más szóval,

³⁰ Berendi Bak Gáspár, Hangácsai Albert, Salánki Ágoston vagy Túronyi Kelemen említhető példaként. Szakolyi János eddig az egyetlen a bárói családok közül, aki kérvényezte vizsgára bocsátását annak ellenére, hogy nem végezte el az előírt módon a teljes képzést. Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 211, 217, 232, 233, 255. sz.

³¹ Bajnai Bot Ferenc, Ecsedi Bátor Miklós, Battyányi Orbán, Gergelylaci Buzlai Farkas, Csáki Miklós, Csulai Mór Fülöp, Gersei Pető Gergely, Györgyi Bodó Miklós, Handó Gergely, Korbáviai Miklós, Laki Tűz János fiai Alfonz és János, Lamberger Zsigmond, Losonci Bánfi András és Pál, Paksi Balázs és Farkas, Pálóci Zsigmond, Perényi Miklós, Szegedi Szerafin, Telegdi János, Várdai Ferenc és János, Vingárti Geréb László. Hozzájuk lehet még számolni a korszakhatáron túlról, de a családok egyetemi hagyományait elindító Kanizsai Jánost, Telegdi Csanádot és Tamást, valamint Cudar Jánost. Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 156, 235, 254, 273, 322, 349, 386, 388, 413, 468, 471, 476, 525, 528, 546, 567, 568, 578, 589, 613, 618, 643, 644, 843, 846, 847, 1019, 1289. sz.

³² Alsáni Bálint, Cudar Imre, Ernusz Zsigmond, Handó György, Szakolyi János, Szentlászlói Tűz Osvát, Thurzó János és Szaniszló, Várdai István, Mátyás és Ambrus. Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 158, 270, 341, 387, 436, 555, 461, 233, 859, 865, 867. sz.

³³ Buzlai Farkas, Csulai Mór Fülöp, Ernusz Zsigmond, Gersei Pető Gergely, Laki Tűz Alfonz és István, Paksi Farkas, Perényi Miklós, Szegedi Szerafin, Szentlászlói Tűz Osvát, Telegdi János, Várdai Mátyás és Ambrus, Vingárti Geréb László. Bátor Lőkös fia Péterről sem tudjuk, milyen tanulmányokat folytatott *ultra partes maritimas* 1345 előtt, de ebben az időben igen valószínű, hogy jogi tanulmányait végezte. Lásd az előző hivatkozásokat.

bár az itt tanulók között az elvilágiasodás mértéke marginális volt, az Itáliában képzettek körében is jelentős pozíciókat veszített a kánonjog a 15. század közepétől. Hiszen az, hogy 1450 után mutatható ki Itáliában az itt képzett bárócsemeték több mint a fele (21 fő), ám közöttük szinte már csak elvétve találni joghallgatót (de legalábbis jogvégzettet), arra mutat, hogy őket már nem a kánonjog tanulmányozása, hanem az antik auktorok vonzhatták a félsziget intézményeibe.

A több egyetemet is látogatók száma szintén eltérést mutat a német nemesség körében megfigyeltekhez képest. A hozzávetőleg 115 főből mindössze 23 fordult meg egynél több egyetemen is. A nemesi tanulmányutak csak kis mértékben jellemezték tehát a csoportot. Az, hogy ennek oka az anyagi lehetőségekben, az érdeklődés hiányában vagy a céltudatos egyetemválasztásban keresendő, még nem eldöntött, és valószínűleg nem egyetlen tényező emelhető ki ezzel kapcsolatban. Ezzel azonban az egyes családok és személyek motivációit illetően még nem jutottunk közelebb a válaszokhoz. Ehhez néhány családot tüzetesebben is szemügyre kell vennünk, amely több egyetemjárású mintára is felhívja a figyelmet.

A PEREGRINÁCIÓRA HATÓ TÉNYEZŐK

Mint fentebb utaltam rá, a vizsgált családok között jól láthatóan különbséget lehet tenni aszerint, hogy ki mikor lépett az országos politika porondjára, ami a peregrinációs hajlandóságukra is kihatással lehetett. Ugyanígy fontos lehet kapcsolatuk az uralkodóval, s mindebből fakadóan politikai befolyásuk mértékét sem árt ismerni egyetemjárásuk idején. Nem mindegy azonban, hogy milyen bárói méltóságokat szereztek meg e családok és tagjaik. Ugyanis az udvari tisztségek rangban mögöttes maradtak a bírói funkciókkal is rendelkező méltóságoknak (nádor, országbíró, erdélyi vajda, tárnokmester, horvát, szlavón, dalmát, macsói, szörényi bánok, székely ispán, személynök), s ebből fakadóan megítélésük is más lehetett.³⁴ Egy, a bárók közé frissen bekerült család még minden bizonnyal kitüntetésnek tekintette egy ilyen poszt megszerzését, míg az ennél hagyományosan jelentősebb tisztségeket betöltő családok számára inkább visszalépést vagy megrekedést jelenthetett, hacsak nem a pálya kezdetén jutottak e posztok valamelyikére.

A vizsgálatba bevonható és egyetemet járt mintegy 65 család közül négy már az Árpád-korban is viselt országos jelentőségű tisztséget, az Anjouk alatt 10 család kezdte a pályafutását, 16-an Zsigmond új bárói közé tartoztak, a legtöbbit, 21 családot a Hunyadi-korból lehet kimutatni, akikhez 13 familia csatlakozott a Jagellók emberei

³⁴ Az udvari tisztségviselők körét egyébként a méltóságos oklevelek ugyancsak az említett bírói funkciókkal is rendelkező világi méltóságviselők után szerepeltetik. C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi 2016: 167–314.

közül. Ha mindezt összevetjük az egyetemet nem járt családok politikai előéletével is, akkor kiderül, hogy öt olyan család ismert összesen ebben az időben, akik már az Árpádok alatt is a legfontosabb tisztségek birtokosai voltak, s közülük négy élt az egyetemjárás lehetőségével. A bárók közé bekerült összes és az egyetemet járt családok aránya az Anjouk idején 24/10, a Zsigmond-kori eredetű 40 családból 16-nak volt egyetemi tapasztalata, a Hunyadiak idején szereplő 49 családból 21, míg a Jagellók 27 bárói családjából 13 esetében ismertek az egyetemi kötődések. Ha a famíliák politikai előlete, pillanatnyi befolyása (méltóság- és tisztségviselése), valamint az egyetemjárás oldaláról is megvizsgáljuk a csoportot, akkor nagyon fontos tényezők rajzolódnak ki a késő középkori magyar nemesi családok mentalitásával kapcsolatban.

A legtöbb diákot adó családok közül a Hédervári volt az egyik, amely a legnagyobb múltra tekintett vissza. A Héder nembéli Héderváriak már IV. Béla alatt országos méltóságokat viseltek,³⁵ az Anjouk alatt pedig a királynéi udvar prominensei közé tartoztak. A család első ismert tagja, aki külföldön tanult, Miklós királynéi udvarbíró fia, Dénes volt, aki az 1372 óta szinte önálló jogi egyetemenként működő prágai jogi karon tanult 1376-ban.³⁶ A famíliából nagy időközönként találni csak egyetemi hallgatót, Dénes után György fia László 1430-ban a bécsi egyetemen képezte magát,³⁷ majd a család köznemesi ágából Osvát fia Imre 1503-ban, ugyancsak Bécsben tanult.³⁸ Ha megnézzük, hogy a rokonság befolyása milyen volt ezekben az időszakokban, akkor vegyes képet kapunk. Régi, patinás családnak számítottak, de az Anjou-kor végén is még inkább a királynéi udvarban találkozzunk velük,³⁹ míg László egyetemi tanulmányai idején apja, György királyi lovászmester, másodunokatestvére, Lőrinc pedig nem sokkal ezután a nádori méltóság birtokosa lett.⁴⁰ A közvetlen családtagok közül tehát csak az udvari tisztségeken találunk valakit. Más a helyzet Imrével, akinek a közvetlen rokonsága már inkább a megyei politikában és a katonai pályán működött.⁴¹ A család pillanatnyi politikai (világi és egyházi) befolyását nézve ugyanakkor jól látszik, hogy a motivációk is mások lehettek. Dénes és László egyházi pályán mozogtak, s míg utóbbi a pannonhalmi apátságig és az egri püspökségig

³⁵ Karácsonyi 1900: 610–615.

³⁶ Haraszti Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 28. sz.

³⁷ MUW: I. 171.

³⁸ MUW: II. 344.

³⁹ Királynéi udvarbíróként Hédervári Dezső (1323–1330), majd pedig Miklós tűnnek fel (1360–1374). Dezső mindemellett 1321-től királynéi lovászmester, míg Miklós a királyné udvarmestere is volt. Engel 1996: I. 56, 57, 60.

⁴⁰ Lőrincet és Györgyöt egyidejűleg is nevezték lovászmestereknek, míg Lőrinc 1437-től lépett a nádori méltóságra. Engel 1996: I. 6, 42.

⁴¹ Egyik testvére, Ferenc, jajcai bán, majd nándorfehérvári kapitány volt, míg másik fiúve, István, győri alispánként tevékenykedett. Bár Ferenc a jajcai báni címet csak névlegesen viselte. C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi 2016: 142, 146; C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2016: 114.

vitte,⁴² addig Dénes a győri olvasókanonokságig jutott.⁴³ Imre ellenben már világi pályára került, de a győri alispánságnál feljebb az ő útja sem vezetett. Dénest és Lászlót is a család előrejutásának egyházi oldalról történő megtámogatása okán küldhették egyetemre, de teljesen eltérő háttérrel. Dénes mellett ugyanis a család egy másik tagját, Jánost is egyházi pályára küldték az 1370-es, 1380-as években, ám egyetemi tanulmányok nélkül. Így az ő esetükben több lábbon álló családpolitika figyelhető meg, ahol a família vezetői egyházi és világi vonalon is sorompóba szálltak a befolyásért vívott harcban. Két családtagjuk lépkedett előrébb az egyházi hierarchiában, s míg egyiküket itthon taníttatták, addig másikukat külföldön képezték. Dénest azonban korai halála megakadályozta abban, hogy beváltsa a hozzá fűzött reményeket, míg unokatestvére, János a győri püspöki székre emelkedett.⁴⁴ Lászlónál a Zsigmond-kor végén már inkább az elmúlt mintegy fél évszázad alatt elért eredmények (az országos politika irányítói és bárói méltóságok viselői közé való feljutás) megtartása és megerősítése lehetett a cél. Mivel a főpapi karban Lászlón kívül ebben az időben nem ismert más, egyházi méltóságot is viselt családtag, így az ő feladata lehetett, hogy egyházi oldalról vigyázza a család helyzetét. Imre idejére azonban a családnak ezen ágai kihaltak, így a köznemesi ág igyekezett átvenni a helyét. A család egyetemet járt tagjainak világi pályára küldése a középkor végére mind gyakoribb lett a magyar nemesség köreiből.

A régi családok tehát igyekeztek vagy ismét bekerülni, vagy pedig feljutni az ország irányítói közé, amihez az egyetemjárást is felhasználták, mint a figyelemfelkeltés eszközét s ez nem csak a Héderváriaknál mutatható ki. Hasonló a helyzet a Básztyel nembéli Rénold lovászmestertől származó Rozgonyi családnál. A família hosszú kihagyás után a Luxemburg-ház uralma idején tért vissza a politikai fősodorba, és mindhárom peregrinus a Zsigmond-korban is tanult külföldön.⁴⁵ A Tomaj nembéli Dénes nádortól származó

⁴² C. Tóth 2017: 47; Engel 1996: II. 97.

⁴³ Haraszi Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 28. sz.

⁴⁴ 1386 és 1415 között állt az egyházmegye élén. Engel 1996: I. 71.

⁴⁵ A család két ágából kerültek ki a peregrinusok, így Rozgonyi László fia, Péter 1395-ben, Bécsben tanult. Nagybátyjának, Simon országbírónak ugyancsak Simon nevű fia előbb 1407-ben Krakkóba, majd 1412-ben Bécsbe iratkozott be. A família utolsó egyetemet járt tagja, Osvát Simon országbíró unokatestvérének, János tárnokmesternek volt a fia, aki 1437-ben ismét csak Bécsben végezte tanulmányait. Keresztes 1926: 20; MUW: I. 45, 94, 200; Haraszi Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 292. sz. A Zsigmond-korban a családnak az az ága vált meghatározóvá, amelyhez Osvát tartozott. A király halála után azonban János tárnokmester szükségét érezhette, hogy megtámogassa a család helyzetét a változó időkben, és egyik fiát, Osvátot egyetemre küldte. János halála után azonban a család másik ága kezdett el emelkedni. Péter és Simon ága már jó előre valószínűleg éppen az ő egyetemre küldésükkel igyekezett megvetni a lábát a politikai felső vezetésben. Ezek az erőfeszítések a Zsigmond-kor végére kezdtek beérni. Péter veszprémi, majd egri püspök lett, az ő előmenetelével párhuzamosan pedig Simon nyerte el a megüresedő püspöki székeket és a helyet a királyi tanácsban. Az 1450-es években még idejében sikerült pártot váltaniuk és becsatlakoztak a Hunyadiak támogatói közé. A század elején kezdődő pályájukat mind a ketten egyházi vonalon kezdték, és így próbálták segíteni a család előmenetelét Péter 1438. évi, valamint Simon 1444. évi haláláig. Osvát ellenben csupán a javadalmak anyagi oldalát élvezte, de világi pályán mozgott, megnősült, és a királyi lovászmesterségig jutott, míg testvérei szintén bárói méltóságokat nyertek. Az idő, mondhatni, Osvátnak és az ő ágának kedvezett. Engel 1970: 345–346.

és utoljára az 1390-es években bárói méltóságot⁴⁶ birtokló Losonci Bánfiak egyetemi pályafutása 1467-ben kezdődött István fia Andrással.⁴⁷ A család pozitívan értékelhette az ő egyetemjárását, ezért András 1491 körüli halála után négy további családtag egyetemjárását finanszírozták 1498–1505 között.⁴⁸ E családok közé számítandóak továbbá a Telegdiek, akik az Anjouk,⁴⁹ illetve a Gimesi Forgácsok, akik pedig éppenséggel az utolsó Árpádok kora után jelentkeztek újabb egyetemet járt családtaggal.⁵⁰ Ezek és más, hasonló családok általában azokban az időszakokban indultak meg a külföldi tanintézmények felé, amikor a politikai helyzet változása akár az ő ismételt előrejutásukat is lehetővé tette volna (pl. uralkodóváltás), de a családok egyes ágai közötti rivalizálás sem példa nélküli.

Az egyetemjárás ugyanakkor a kitörés, a figyelemfelkeltés eszköze is lehetett, amivel a bárók közé újonnan bekerült családok közül többen is éltek. Luxemburgi Zsigmond uralkodásának fél évszázada alatt (is) jelentős vérfrissítés zajlott a magyar arisztokráciában.⁵¹ Zsigmond több maga által felemelt *homo novus* nevezett ki a legfontosabb bárói méltóságokba, akik közül igen sokan még a király uralkodása idején meg is indultak az egyetemekre, bár többnyire csak egy-két fővel képviseltették magukat. Egy részük még Zsigmond alatt (Berzeviciek,⁵² Nagymihályiak⁵³) vagy a király halála után nem sokkal (Csákiak,⁵⁴ Kompoltiak⁵⁵) hosszabb-rövidebb időre ki is került a bárók közül, esetleg kihaltak (Stiborici).⁵⁶ Ezek a családok nem tudtak fennmaradni abban a magasságban, ahová a király emelte őket (szemben pl. a Kanizsaiakkal,⁵⁷ Perényiekkel, ecsedi Bátoriakkal, Pálóciakkal⁵⁸), politikai

⁴⁶ A család ezen ágának alapítója, Tamás fia Dénes dalmát-horvát bán (1387–1390). Engel 1996: I. 24

⁴⁷ Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 471. sz; C. Tóth 2019: 34.

⁴⁸ Losonci Bánfi Pál 1498-ban Padovában, Bernát és Zsigmond egy évvel később Bécsben, Mihály pedig 1505-ben ugyanott. Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 568. sz; MUW: II. 273, 330.

⁴⁹ Telegdi Csanád az Árpád-kor végén, 1296-ban iratkozott be ismeretlen egyetemre, majd fél évszázaddal később Tamás követte a példáját, Bolognában, 1465-ben pedig János ugyancsak Bolognában, 1470-ben pedig Miklós Bécsben tanult. Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 156, 235, 1289. sz; MUW: II. 119.

⁵⁰ Ivánka fia András tárnokmester fia, János, későbbi kalocsai érsek 1266-ban tanult Bolognában. Gimesi Forgács Ferenc pedig 1504-ben Bécsben folytatott egyetemi tanulmányokat. Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 96. sz; MUW: II. 321.

⁵¹ Engel 1977: 32–38, 59–73.

⁵² Fügedi 1974: 151.

⁵³ Fügedi 1974: 169–170.

⁵⁴ Engel 1970: 351.

⁵⁵ Havassy 1993: 112. Engel kutatásai szerint a Kompoltiak 1440 után is megőrizték befolyásukat. Engel 1970: 350. A nánai Kompoltiak közül ez István országbíró fiára, Jánosra vonatkozhat, aki Zsigmond élete vége felé a pohárnokmesteri tisztséget bírta 1432–1438 között, míg 1451. évi haláláig királyi ajtonállómester is volt. Engel 1996: I. 45, 50. Egyetemre egyébként az ő testvére, Miklós ment 1424-ben, aki egri várbeli kispópost lett, ám 1444-ben már csak néhaiként említik. MUW: I. 147; C. Tóth 2015: 56, 57.

⁵⁶ Dvořáková 2009: 386, 387.

⁵⁷ Kanizsai János 1379-ben, Padovában, majd ugyancsak János és Miklós 1478-ban, Bécsben tanultak, mindketten *comes* címmel. Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 388. sz; MUW: II. 163.

⁵⁸ Pálóci György 1408-ban Krakóban, majd egy évvel később Bécsben tanult. Unokaöccse, Péter 1426-ban iratkozott be a bécsi egyetemre, míg Zsigmond 1466-ban tűnt fel Ferrarában. Haraszi Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 297. sz; MUW: I. 80, 157; Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 848. sz. Mindez összefügghet azzal,

befolyásuk pedig erőteljesen függött az uralkodó személyétől. Esetükben az egyetemjárás sem biztosított kellő hátszelet, hírverést, jelentősebb tisztségeket vagy javadalmakat az említett családok egyik-másik tagja szerzett csak meg,⁵⁹ ami nem bizonyult elegendőnek ahhoz, hogy hosszú távon is biztosítsa e famíliák bennmaradását a bárók között.

A Zsigmond alatt a bárók közé bekerült más nemesi családok közül ellenben a Frangepánok,⁶⁰ a Pásztóiak⁶¹ és a Gúti Országok is csak igen későn, az 1450-es évektől kezdve tűntek fel a kor felsőoktatási intézményeiben. Úgy tűnik, hogy amíg a család helyzete nem követelte meg, addig a rokonság nem próbálkozott a hagyományos előrejutási lehetőségeken túlmenően az egyetemjárással is annak érdekében, hogy pozícióit megőrizhesse. Erre jó példa a Gúti Ország család. A familia első jelentős szereplői a Zsigmond által a bárók közé emelt testvérpár, János és Mihály voltak. Utóbbi politikai érzékének köszönhetően Mátyás trónra lépésétől kezdve egészen 1484. évi haláláig bírta a nádori tisztséget.⁶² Fia, László viszont már csak a lovászmesteri poszttal volt kénytelen beérni, s az ő halála után (1492) a család egy időre eltűnt a bárói méltóságviselők közül.⁶³ Így pedig egyáltalán nem tűnik véletlennek, hogy ebben a szituációban László fiát, Jánost egyetemre küldte a család 1501-ben.⁶⁴

Azon rokonságok közül, akik ha tisztségeiket hosszú távon esetleg nem is, viszont politikai befolyásukat és hatalmukat részben meg tudták őrizni, többen is nagyjából ugyanabban az időben, Hunyadi Mátyás uralkodása alatt, de legalábbis I. Ulászló halála után tűntek fel legközelebb az egyetemi anyakönyvekben. Mindez nem lehet véletlen. Fügedi Erik kimutatásai szerint Mátyás alatt ugrásszerűen megnőtt a bárói méltóságokat viselt családok száma, bár adatai elsősorban a vajdai, báni és az udvari tisztségek kapcsán utalnak erre.⁶⁵

hogy a család bizonyos mértékig, rövid időre megrekedt egy adott szinten, az udvari méltóságviselők között. Engel 1996 I. 42, 51; C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi 2016: 119.

⁵⁹ Nagymihályi Ödönfi András egri éneklókanonok, Berzevici György nyitrai püspök, Marcali László erdélyi püspök, Nánai Kompolti Miklós egri várbeli kispópost, Csáki László váradi kanonok, még egy Csáki, Miklós tanulmányai ismertek 1498-ból, de az ő tanulmányai és szerémi püspöki méltósága sem segítettek a családnak visszakerülni a bárók közé. Engel 1996: I. 72; Vö.: Engel 1970: 352.

⁶⁰ Frangepán Gergely előbb Bécsben (1480), majd Krakóban (1485) tanult. MUW: II. 178; Haraszi Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 2416. sz.

⁶¹ Pásztói István egri *lector* 1450-ben Bécsben, míg unokaöccse, László fia Miklós pedig Krakóban (1463) és Bécsben (1466) tanult. Schrauf 1892: 198, MUW: II. 95; Haraszi Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 1352. sz. A családban utóljára ráadásul még 1395–1397 között mutatható ki országos méltóságviselő, János országbíró személyében. Engel 1996 I. 9. A Pásztóiak ősei ellenben már az Árpád-kor végén az ország vezetői közé tartoztak, s csak a 14. század első felében tűntek el a nagypolitika színpadáról. Karácsonyi 1900: 919–925; Zsoldos 2011: 299, 310. Politikai súlyukat elveszíthették, és sikertelenül próbáltak meg visszakapaszkodni, ugyanis a Jagelló-korra már csak országgyűlési követeket adtak. C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2016: 515.

⁶² C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi 2016: 80. A család felemelkedésére ld. Engel 1977: 81–82.

⁶³ C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi 2016: 119.

⁶⁴ Haraszi Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 3343. sz.

⁶⁵ Fügedi 1970: 55. Az asztalnok-, pohárnok-, lovászmester azonban a Mátyás-kor végére inkább címzetes tisztségekké váltak, tényleges politikai befolyással már kevésbé bírtak. Kubinyi 1988: 166.

Kubinyi ugyanakkor arra mutatott rá, hogy például a király szűkebb tanácsában döntően még mindig a régi bárói családok tagjai és inkább a tisztségviselők foglaltak helyet Mátyás és a Jagellók alatt. Igaz azonban, hogy a még tisztséghez nem jutottak és az új családok száma is nőtt, de Kubinyi ebben érzékelhető (bár nem szignifikáns) változást inkább a Vitéz-féle összeesküvés után vett észre. Szerinte a tanács munkájába abban az esetben kerülhettek be ilyen családok, amennyiben a király később a bárók közé kívánta emelni őket, amely Mátyás alatt, a szűkebb tanácsban szereplő hat esetből négyben meg is történt. Ezek a tendenciák pedig tovább folytatódtak II. Ulászló uralkodása alatt is.⁶⁶ A régebbi családok tehát egy bizonyos mértékig tarthattak attól, hogy a király növekvő számú új kreatúrái átveszik a helyüket, emiatt pedig volt olyan család, amely először küldött valakit egyetemre, vagy hosszabb kihagyás után látta ismét szükségét a peregrinációnak. Ide lehet számítani a Csákiakat,⁶⁷ a Szentgyörgyi és Bazini grófokat⁶⁸ vagy a pelsőci Bebekeket,⁶⁹ akik az Anjou- és a Zsigmond-kor határán bukkantak fel először az egyetemi matrikulációban, a következő családtag feltűnésére azonban a Jagelló-korig kellett várni. Mások, mint pl. a Telegdiék, új lehetőséget láttak a kiugrásra az 1460-as években, és újból megjelentek az egyetemeken. Az új családok körében viszont kevésbé lehet kimutatni, hogy huzamosabb ideig is meg tudtak volna ragadni a bárók között.

Voltak ellenben olyan famíliák, amelyek dacára annak, hogy a politikai életben jelentős pozíciókat sikerült megszerezniük Zsigmond király halála után is, nem minden esetben elégedtek meg egyetlen ifjú egyetemre küldésével. A Batoriak ecsedi ágából 1345 és 1465 között öt családtag egyetemi tanulmányairól is vannak adataink. Köztük is az első peregrinus, a valamikor 1345 előtt egyetemen tanult Lőkös fia Péternek⁷⁰ (az ecsedi ág alapítójának) a mintája lehetett fontos a többi családtag peregrinációját illetően. Péter két unokája, Benedek⁷¹ és Bertalan⁷² is tanult külföldön (ráadásul nem is csak egyetlen intézményben) a Zsigmond-korban, az ő testvérüknek, István országbírónak pedig szintén két gyermeke látogatta a külföldi tanintézményeket. Talán az a Gál⁷³ az érdekesebb, akinek törvénytelen származása miatt az egyházi pálya volt a legfőbb lehetősége a karrierépítésre, amihez

⁶⁶ Kubinyi 1988: 165.

⁶⁷ Csáki László 1424-ben, Bécsben, majd Miklós Padovában 1498-ban. MUW: I. 146; Haraszti Szabó – Kelényi 2019: 567. sz.

⁶⁸ A több Szentgyörgy nevű településről érkező személy közül eddig kettő tartozik biztosan a famíliához: Márton 1402-ben *comes*ként iratkozott be Bécsbe, míg *Nicolaus de Sancto Georgio et Posing*nak már a neve is áruklodó, de *generosus dominus comes* címzése is a családhoz tartozásáról tanúskodik 1497. évi beiratkozása során. MUW: I. 65; II. 257.

⁶⁹ Bebek Miklós csázmái prépost 1387-ben kezdte meg tanulmányait Bécsben, kései rokona, Imre pedig 1518-ban, Krakkóban. MUW: I. 25; Haraszti Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 4264. sz.

⁷⁰ Haraszti Szabó – Kelényi 2019: 1299. sz.

⁷¹ Haraszti Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 322. sz.; MUW: I. 116.

⁷² MUW: I. 171.

⁷³ Haraszti Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 717. sz.

az egyetemi tanulmányok remek kiegészítést nyújtottak, egyszersmind kis időre távol is tartották őt a kíváncsi szemektől. A família politikai befolyásában a családtagok egyetemre kerülése pillanatában kezdetben nem mutatható ki törés, ám az 1460-as években az addig országbírói, erdélyi vajdai méltóságokat betöltő családtagok után az ecsedi Bátoriak sem jutottak túl az asztalnokmesteri, lovászmesteri tisztségeken. István országbíró másik fia, Miklós ebben a szituációban iratkozott be a ferrarai egyetemre 1465-ben, s a továbbiakban fényes egyházi karriert futott be.⁷⁴ Testvére, István pedig 1479-től ismét elfoglalhatta az erdélyi vajdai méltóságot.⁷⁵

Az ecsedi Bátoriakhoz vagy a Losonci Bánfiakhoz hasonló tendenciák figyelhetők meg a Várdaiak (1444–1520 között az egyetemeken), a Thurzók (1479–1489 közötti beiratkozások), de a Györgyi Bodók (1432–1472 között az egyetemeken) körében is.⁷⁶ A Bátoriak a Zsigmond-korban törtek előre, míg a Várdaiak és a Györgyi Bodók kifejezetten jó viszonyt ápoltak a Hunyadiakkal.⁷⁷ Pontosan nem tudni, hogy ez mennyiben befolyásolhatta őket abban, hogy Mátyás uralkodása alatt belevágjanak a külföldi tanulmányokba, de ha ide számítjuk a Hunyadiakkal szintén szoros kapcsolatban, sőt rokoni viszonyban álló Vingárti Gerébeket⁷⁸ és Dengelegi Pongrácokat⁷⁹ vagy a Parlagiakat,⁸⁰ Szakolyiakat,⁸¹ Gersei Petőket,⁸² akik mind az 1450-es, 1460-as évek fordulójától kezdve kerültek először egyetemre, akkor az sem kizárt, hogy a személyes előrejutás vágyán túl ezek a családok egymásra is hathattak. A kedvező politikai viszonyok, családi kapcsolatrendszerek, illetve az új családok felemelkedése nyújtotta kihívások hatással lehettek régebbi családokra, de a bárók közé újonnan bekerült famíliákra is a tekintetben, hogy az egyetemek jelentette hírnév megéri a beléfkettett energiát, és segíthet a családok előrejutásában, abban, hogy észrevételessék magukat.

A konkurencia elrettentő erején túlmenően más tényező is megfigyelhető az 1450-es évek végétől az 1470-es évek elejéig egyetemi háttérrel bíró famíliák között. Az ebben az időben felbukkanó és egyes bárói családok által támogatott külföldi trónkövetelők

⁷⁴ Előbb 1465-ben Ferrarában, majd egy évvel később Firenzében képezte magát, tanulmányait pedig Bolognában fejezte be. Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 253, 475, 843. sz.

⁷⁵ C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi 2016: 87.

⁷⁶ A rájuk vonatkozó adatokat ld. a fenti jegyzetekben.

⁷⁷ Engel 1997: 93; Kristóf 2007: 67.

⁷⁸ Geréb László Ferrarában kezdte meg felsőfokú tanulmányait 1466-ban. Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 846. sz. A rokonságra ld.: Temesváry 1922: 413.

⁷⁹ György fia László Bécsben tanult 1456-ban, míg Bernát fia László Krakkóban 1459-ben. MUW: II. 43; Haraszi Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 1150. sz. A rokonságra ld.: Kordé 2015: 36.

⁸⁰ Pál fia Albert Krakkóban 1463-ban. Haraszi Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 1301. sz.

⁸¹ Péter fia János 1460-ban Krakkóban, majd Bolognában 1464-ben, János fia László pedig ugyancsak Krakkóban 1504-ben. Haraszi Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 1185, 3549. sz.; Haraszi Szabó – Kelényi 2019: 233. sz.

⁸² Gersei Pető György 1469-ben Bécsben. MUW: II. 114.

melletti vagy más belföldi lázadások több család visszaszorulását is maguk után vonták. Az érintettek körében pedig éppen azután figyelhető meg az egyetemjárás kedv feléléde, hogy a család kompromittálódott valamely zavargásban. Ez lehet a helyzet pl. a Kanizsai⁸³ vagy a Szentgyörgyi és Bazini⁸⁴ családdal is. Látszólag szintén ez figyelhető meg a Perényiek kapcsán. A család tőketerebesi ágát alapító Imre titkos kancellár 1384. évi prágai tanulmányai⁸⁵ után hosszú idő telt el, mire a következő családtag, Miklós 1466-ban feltűnt Ferrarában.⁸⁶ Ebben valószínűleg közrejátszott, hogy az 1460-as években számukra is csak az udvari méltóságokig vezetett az út (János tárnokmester fia István előbb asztalnokmester, majd lovászmester volt). Ez az egyes családtagokat (így a peregrinus Miklóst) arra sarkallta, hogy a Vitéz János-féle összeesküvés során elforduljanak Mátyástól, míg mások szerencsésen tudtak kikeveredni a felbolydulásból.⁸⁷ A terebesi Perényiek tehát előbb mentek egyetemre, és utána vettek részt a felkelésben, ám a peregrinációtól így is az elvesztett pozíciók visszaszerzését remélhették.

ÖSSZEGRZÉS

Az eddigiekből leszűrhető, hogy a 15. század közepétől jelentős változások figyelhetők meg a magyar nemesi családpolitikában. Az egyetemjáráshoz való viszony fontos mentalitásbeli váltásra utal. A peregrináció egyre jobban, a családok mind szélesebb körében kezdett beépülni a családpolitika eszköztárának már meglévő darabjai, a házasságkötések, birtokszerezés vagy a hadi érdekek közé. Világosan kiténik továbbá, hogy a magyar és a német nemesség peregrinációja teljesen eltért egymástól. A bárói méltóságokat birtokló magyar családok körében az egyetemjárás folyamatosan növekvő tendenciát mutat, főként a közelebbi bécsi és krakkói egyetemeket látogatták, de a 15. század közepétől volumene még jobban nőtt, s legalább ezen a ponton hasonlóság figyelhető meg a német nemességgel. Hovatovább ugyanolyan okokból is kifolyólag. A birodalomban, ahol az egyházi javadalmak nagy része a nemességnek volt fenntartva, az egyetemen képzett polgárság a késő középkorban mindinkább a gazdasági és a politikai élet felé orientálódott, ahonnan viszont

⁸³ Reiszig 1941: 71–72; C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi 2016: 84.

⁸⁴ Szentgyörgyi János és Zsigmond (valamint Monyorókeréki Ellerbach Bertold) erdélyi vajdák 1467. évi felkelése miatt a család kiesett a méltóságviselők közül egészen a század végéig, Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda, majd országbíróig. Kordé 2005: 151–152; C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi 2016: 88, 90.

⁸⁵ Haraszti Szabó – Kelényi – Szögi 2017: 65. sz.

⁸⁶ Haraszti Szabó – Kelényi 2019: 847. sz.

⁸⁷ Ebben valószínűleg az is közrejátszott, hogy István nyilvánosan is hitet tett hűségéről a királyhoz 1471 szeptemberében Kázmér lengyel trónkövetelő ellenében. Ettől az évtől István megszerezte néhai apja tárnokmesteri tisztségét is. Testvére, az egyetemet járt Miklós ellenben csak később nyert amnesztiát. Tringli 1992: 183–184, 185; C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi 2016: 105.

kezdték kiszorítani a nemeseket. Ezt az érintettek csak a 15. században kezdték észlelni, s ekkoriban mutatható ki a nemesség körében mind nagyobb mértékű nyitás az egyetemek felé, hogy felvegyék a versenyt a polgársággal.⁸⁸

A magyar „arisztokrácia” ellenben a feltörekvő és az uralkodó számára mindig is jelentős tartalékokat jelentő köznemességben látta a konkurenciát. Zsigmond és Mátyás alatt számos család emelkedett a bárói méltóságokra, és közülük kerültek ki legnagyobb számban a peregrinusok is. Ez rábírta az egyetemjárás iránt addig nem sok érdeklődést mutató, akár még Árpád-kori eredetű nemesi családokat is a peregrinációra. Ugyanakkor az is kimutatható, hogy nem egy, hűségében megtántorodott família is saját kompromittálódását követően indult meg az egyetemek felé, akár hosszabb kihagyás után is 1459–1475 között. Mindkét fél érdekelt volt tehát abban, hogy családjuk körül minél nagyobb legyen a hírverés, minél több tényezőt tudjanak felvonultatni, amivel magukra vonhatják az uralkodó (és családja) figyelmét. Néhány rokonság ezt a lehetőséget arra használta fel, hogy visszatérhessen a politikai élet felső köreibé (bárói tisztségeket régóta nem viselt, illetve háttérbe szorult vagy mellőzött családok), míg mások frissen megszerzett pozícióikat kívánták megerősíteni (új bárói vagy idegen eredetű famíliák) vagy pozitív színben feltüntetni magukat hűtlenségbe esésüket követően. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy amennyiben a család úgy ítélte meg, hogy sikerült megkapaszkodni a politikai életben, és nem veszélyeztetni pozícióikat semmi, nem támogatták több családtag egyetemi tanulmányait.

Nem elhanyagolható különbség a német és a magyar nemesi peregrináció között, hogy a magyarokat erősebben foglalkoztathatta a humanizmus. Erre utal, hogy a humanizmus bölcsőjének számító Itália valamely egyetemére ugyanannyian iratkoztak be első helyen, mint a közeli Krakkóba.⁸⁹ Mindez azzal együtt, hogy a jogi érdeklődés a 15. század közepén szignifikáns csökkenést mutat, arra is rávilágít, hogy a magyar nemesség egyetemet járt részének a köreiben már ekkor kezdetét vette a laicizáció.

A késő középkori magyar nemesség egy jelentős szegmensének egyetemjárását vizsgálva tehát ki lehet jelenteni, hogy a magyar nemesség (legalábbis ez a rétege) növekvő mértékben vette ki a részét a peregrinációból, nyitott volt az új kulturális áramlatokra, ám körükben folyamatosan visszaszorult a jogi érdeklődés, amelynek eleve csak az egyházi pályán vették hasznát, és már korábban megkezdődött körükben a pályaválasztást illetően az elvilágiasodás. Az egyetemjárás mindazonáltal a „presztízsjavak” egyike is lett, amelynek segítségével

⁸⁸ Schwinges 2017: 66–67.

⁸⁹ Ugyanakkor ez nem csak Itália intézményeire, de Krakkó egyetemére is pozitív fényt vet, lévén Krakkó az egyik legjelentősebb humanista központnak számított a régióban, amely Bécset is megelőzte az antik művészetek és tudományok művelésében. A 15. század közepétől, főként az 1460-as évektől Krakkó egyre népszerűbb is lett a magyarországi hallgatók körében, a humanizmus vonzereje mellett ebben nem elhanyagolható tényező lehetett az osztrák pénzromlás és Mátyás fokozódó háborús politikája III. Frigyesssel. Kelényi 2016: 63–65.

a nemesi családok jobban tudták pozicionálni és észrevétetni magukat az udvarban. A kérdés a továbbiakban már csak az, hogy a bárók között észlelt jelenségek csupán erre a körre érvényesek, vagy a magyar nemesség szélesebb rétegeiben is megfigyelhetőek-e.

FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár Diplomatikai Levéltár (MNL OL DL)

Horváth Richárd 2005: *Győr megye hatóságának oklevelei (1318–1525)*. Győr.

MUW: Franz Gall – Willy Szaivert – Hermine Paulhart, (Hgg.): *Die Matrikel der Universität Wien, I–III*, Graz-Wien, 1956–1971.

MWRF: Thomas Maisel – Kurt Mühlberger – Johannes Seidl (Hgg.): *Die Matrikel der Wiener Rechtswissenschaftlichen Fakultät I–II*. Wien, 2011–2016.

Zichy 1895: Kammerer Ernő (szerk.): *A zichi és vásonkeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára VIII*. Budapest.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Bagi Gábor 2010: A Vezsenyiek és utódaik földesurasága a nagyvázsonyi uradalom tiszazugi részein a XIV–XVI. században. In: Béres Mária (szerk.): *Tiszavilág: A Tiszazugi Földrajzi Múzeum közleményei* 4. Tiszaföldvár, 38–49.

Csiffáry Gergely 2007: Csulai Móré László emlékezete. *Agria – Az Egri Múzeum Évkönyve* 43. 527–554.

Dvořáková, Daniela 2009: *A lovag és királya. Stiborici Stibor és Luxemburgi Zsigmond – Képek és történetek egy középkori magyar nemes életéből*. Pozsony.

Engel Pál 1970: A magyar világi nagybirtok megoszlása a XV. században. I. közlemény. *Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei* 5. 337–358.

Engel Pál 1977: *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond–korban (1387–1437)*. Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 83. Budapest.

Engel Pál 1985: Nagy Lajos bárói. *Történelmi Szemle* 28. 3. 393–413.

Engel Pál 1996: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II*. Budapest.

Engel Pál 1997: Hunyadi pályakezdése. In: Marius Diaconescu (szerk.): *Nobilimea românească din Transilvania. Az erdélyi román nemesség*. Satu Mare, 91–109.

Engel Pál 2001: Magyar Középkori Adattár. Archontológia – Genealógia. (CD ROM). Budapest.

- Fedeleš Tamás 2007: Egy Jagelló-kori humanista pályaképe. Csulai Móré Fülöp (1476/1477–1526). *Levéltári Közlemények* 78. 35–84.
- Fekete Nagy Antal 1934: A bethlenfalvi Thurzó család eredete. *Turul* 48. 1–15.
- Fügedi Erik 1970: *A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása*. (Történeti statisztikai füzetek). Budapest.
- Fügedi Erik 1974: *Uram, királyom – A XV. századi Magyarország hatalmasai*. Budapest.
- Haraszi Szabó Péter 2018: Primus inter pares? A prágai egyetem helye a magyar diákok régió belüli peregrinációjában. In: Draskóczy István – Varga Júlia – Zsidi Vilmos (szerk.): *Universitas – Historia. Tanulmányok a 70 éves Szögi László tiszteletére*. Budapest, 56–66.
- Haraszi Szabó Péter 2021: A veszprémi egyházmegye diákjai a középkorban. In: Karlinszky Balázs – Varga Tibor László (szerk.): *Capella Reginalis – A veszprémi püspökség a középkorban*. Veszprém, 157–182.
- Haraszi Szabó Péter – Kelényi Borbála 2019: *Magyarországi diákok francia, angol, itáliai és német egyetemeken a középkorban (1100–1526)*. Budapest.
- Haraszi Szabó Péter – Kelényi Borbála – Szögi László 2017: *Magyarországi diákok a prágai és krakkói egyetemeken 1348–1525. I–II*. Budapest.
- Havassy Péter 1993: Az Aba nembéli Kompolti család története. *Archivum Supplementum ad honorem Béla Kovács dedicatum – A Heves Megyei Levéltár közleményei*, különszám. Eger, 109–127.
- Henzsel Ágota 2005: A Várdai család birtokügye 1550-ben. In: Almási Tibor – Draskóczy István – Jancsó Éva (szerk.): *Studia Professoris-Professor Studiorum – Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*. Budapest, 133–144.
- Karácsonyi János 1900: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. Budapest.
- Kelényi Borbála 2016: Magyarországi diákok a Krakkói Egyetemen a középkorban. In: Haraszi Szabó Péter – Kelényi Borbála – Szögi László (szerk.): *Magyarországi diákok a prágai és a krakkói egyetemeken 1348–1525. I*. Budapest, 43–87.
- Kelényi Borbála 2017: A Bécsi Egyetem magyarországi diákjai a középkorban. Kiegészítő adatok: karok és fokozatszerzés. *Per Aspera ad Astra* 4. 1–2. 134–150.
- Keresztes Kálmán 1926: A Rozgonyiak. *Turul* 40. 19–27.
- Kordé Zoltán 2005: Szentgyörgyi János erdélyi tevékenysége 1465–1467-ben. In: Almási Tibor – Draskóczy István – Jancsó Éva (szerk.): *Studia Professoris-Professor Studiorum – Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*. Budapest, 145–153.
- Kordé Zoltán 2015: Az út kezdete: Dengelegi Pongrác János politikai felemelkedése. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Historica* 137. 35–42.
- Köblös József 1994: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában*. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12.) Budapest.

- Kristóf Ilona 2007: „Vester Stephanus de Warda Scolaris Iuris Canonici” - Várdai István egyetemi éveit Itáliában. *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Historiae* 34. [A tudós tanár: Tanulmánykötet a 60 éves Gebei Sándor professzor tiszteletére]. 65–82.
- Kubinyi András 1988: Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idején. *Századok* 122. 147–215.
- Kubinyi András 1994: Egy üzletelő és diplomata és várúr Mohács előtt: Ákosházi Sárkány Ambrus. In: Pamer Nóra (szerk.): *Gerő László nyolcvanötödik születésnapjára* (Művészettörténet – műemlékvédelem 6.) 263–291.
- Kubinyi András 2001: Werbőczy Mohács (1526) előtti politikai pályafutása. In: Hamza Gábor (szerk.): *Tanulmányok Werbőczy Istvánról*. Budapest, 65–98.
- Moraw, Peter 2008: *Gesammelte Beiträge zur deutschen und europäischen Universitätsgeschichte: Strukturen, Personen, Entwicklungen*. Leiden, 391–434.
<https://doi.org/10.1163/ej.9789004162808.i-620>
- Németh Péter 2006: Egy hős és felmenői. *A Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv* 17. 293–302.
- Neumann Tibor 2007: *A Korlátköviék. Egy előkelő család története és politikai szereplése a 15–16. században*. Győr.
- Reiszig Ede 1941: A Kanizsaiak a XV. században. Második közlemény. *Turul* 55. 71–81.
- Reiszig Ede 1942: A Felsőlendvai Széchy család. (Két közlemény) *Turul* 56. 33–42; 63–73.
- Schrauf Károly 1892: *Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen*. Budapest.
- Schwinges, Rainer Christoph 1992: Student Education, Student Life. In: Hilde de Ridder-Symoens (ed.): *A History of University in Europe I*. Cambridge, 195–243.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511599507.009>
- Schwinges, Rainer Christoph 1986: *Deutsche Universitätsbesucher im 14. und 15. Jahrhundert: Studien zur Sozialgeschichte des Alten Reiches*. Stuttgart.
- Schwinges, Rainer Christoph 2017: Keeping up with the elite. Noblemen at German universities (15–16. century) with a special regard to Freiburg im Breisgau. In: Ditlev Tamm (szerk.): *The Elite University – Roles and Models*. Copenhagen, 60–84.
- Szögi László 2011: Az egyetem nélküli ország egyetemistái Mohács előtt: A középkori Magyarország peregrinusai. *Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei* 17. 15–40.
- Temesváry János 1922: *Erdély középkori püspökei*. Kolozsvár.
- Tonk Sándor 1979: *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*. Bukarest.
- Tóth Krisztina 2018: Esztergom megyei diákok egyetemjárása a középkorban. In: Draskóczy István – Varga Júlia – Zsidi Vilmos (szerk.): *Universitas Historia – Tanulmányok a 70 éves Szögi László tiszteletére*. Budapest, 143–152.
- C. Tóth Norbert 2009: Ki kicsoda az ecsedi Bátorai családban? *Szabolcs–Szatmár–Beregi Szemle* 44. 5–47.

- C. Tóth Norbert 2015: Az egri káptalan archontológiája 1387–1526. *Turul* 88. 2. 48–71.
- C. Tóth Norbert 2019: *A kalocsa-bácsi főegyházmegye káptalanjainak középkori archontológiája*. Budapest.
- C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás 2016: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók*. Budapest.
- C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás – W. Kovács András 2016: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék*. Budapest.
- Tózsza Rigó Attila 2019: A Fugger-Thurzó együttműködés első szakasza az 1490-es években. In: Bárány Attila – Kavecsánszki Máté – Pószán László – Takács Levente (szerk.): *Hunyadi Mátyás és kora*. Debrecen, 169–178.
- Tringli István 1992: Hunyadi Mátyás és a Perényiek. *Levéltári Közlemények* 63. 1–2. 175–192.
- Tüskés Anna 2008: *Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1368–1526*. Budapest.
- V. Molnár László 1987: Adalékok a Kanizsai család és névadó váruk történetéhez. *Hadtörténelmi Közlemények* 100. 3. 413–439.
- Zsoldos Attila 2011: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. Budapest.

KNOWLEDGE IS POWER – COMMENTS ON THE PEREGRINATION OF HUNGARIAN NOBLE FAMILIES IN THE LATE MIDDLE AGES

by Péter Haraszti Szabó

Summary

The late Middle Ages witnessed significant changes in policies of Hungarian noble family politics, at least the attitude towards university attendance indicates an important change in mentality. Among Hungarian families holding baronial dignities, university attendance showed a steadily increasing trend. The fact that under king Sigismund and king Matthias a number of families rose to the baronial dignities played a significant role in this, while the largest number of peregrines were also among them. These developments persuaded noble families, even of Árpád-era origin, which had hitherto shown little interest in university studies, to send their children to universities. At the same time, seemingly some families that had faltered in their loyalty also left for the universities after they fell off the royal grace, even after a long hiatus. It is also clear from the data that among the baronial families there was a steady decline of interest in legal studies, which was only useful within the church, and that already in the mid-15th century they were pursuing secular careers. Nor is it negligible (in comparison with the German nobility, for example) that the Hungarian nobility was more open to new cultural trends. Going to university therefore became a ‚prestige good‘, which helped noble families to position themselves and to be noticed at court. Some kinsmen used this opportunity to return to the upper echelons of political life, while others sought to consolidate their newly acquired positions or to present themselves in a positive light following their fall into infidelity. And in the spirit of multi-legged family politics, by the end of the Middle Ages these families had also launched their university-educated members into the struggle for influence on the ecclesiastical and, increasingly, secular spheres.

Keywords: peregrination, Hungarian nobility, family politics, Middle Ages, history of mentality